

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 8ΗΣ ΜΑΪΟΥ 1980

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΜΥΛΩΝΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Κων. Μπόννης**, παρουσιάζων τὸ ἔργον τοῦ κ. Herbert Hunger, ξένου Ἑταίρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner. Erster Band: Philosophie - Rhetorik - Epistolographie - Geschichtsschreibung - Geographie. Zweiter Band: Philologie - Profandichtung - Musik - Mathematik und Astronomie - Naturwissenschaften - Medizin - Kriegswissenschaft - Rechtsliterature. Mit Beiträgen von Christian Hannick und Peter E. Pieler. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1978. (Byzantinisches Handbuch, im Rahmen des Handbuchs der Altertumswissenschaft), Bd. I, XXVI + 542. Bd. II, XX + 528 σσ., εἶπε τὰ ἑξῆς :

1. Ὁ διακεκριμένος βυζαντινολόγος Καθηγητὴς ἀπὸ τοῦ 1962 τοῦ ἐν Βιέννῃ Παν/μίου Herbert Hunger, ἀπὸ δὲ τοῦ 1973 συνεχῶς Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Αὐστρίας, μέλος πολλῶν Ἀκαδημιῶν, ἐπίτιμος διδάκτωρ τῶν Παν/μίων τοῦ Σικάγου H.Π.Α. καὶ Θεσ/κης, ἑταῖρος δὲ τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας, πολυγραφώτατος δὲ συγγραφεὺς, χαρίζει εἰς τὴν Ἐπιστήμην τῆς Βυζαντινολογίας τὸ ἀνωτέρω δίτομον συστηματικὸν ἔργον, ἐξαίρετον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Εἶναι ἄξιον νὰ λεχθῇ ὅτι πᾶν ἔργον ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῇ γνωστῇ σειρᾷ τοῦ κλασσικοῦ Handbuch der Altertums - wissenschaft, begr. von Iwan Müller - Erweitert von Walter Otto, ἀποτελεῖ ἐξαίρετον προνόμιον διὰ τὸν συγγραφέα, προσδίδον εἰς αὐτὸν διηνεκὴ ἐπιστημονικὴν ἀναγνώρισιν καὶ τιμὴν· ἀλλὰ συγχρόνως ἐπισφραγίζει τὴν ἀναμφισβήτητον ἀξίαν τοῦ ἔργου. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν προοιμίῳ. Ἀλλ' ἔλθωμεν ἐγγύτερον ἐπὶ τὸ ἔργον.

2. Ὡς καὶ ὁ τίτλος δεικνύει, τὸ ἔργον ἀναφέρεται εἰς τὴν «ἀττικίζουσιν θύραθεν Γραμματείαν τῶν Βυζαντινῶν». Ὁ σ. ὀρθῶς διέγνωσεν ὅτι ἦτο ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδύνατον νὰ συμπεριλάβῃ τὸ μέγα εἰς ἑκτασιν ὕλικὸν τῆς ἐν λόγῳ Γραμματείας εἰς ἓνα καὶ μόνον τόμον. Διὸ καὶ διήρσε τοῦτο εἰς δύο μέρη ἢ τόμους. Ὁ ἐξαίρετος συνάδελφος εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ ἀποστείλῃ φιλοφρόνως τὸ ἔργον του εἰς ἡμᾶς, ὅθεν καὶ τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης. Εἶναι φυσικὸν πάντα τὰ συστηματικὰ ἐγχειρίδια, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τινα κλάδον τῆς Βυζαντινολογίας νὰ ἐκκινούν, ὡς ἀπὸ πηγῆς, ἐκ τοῦ πρωτοποριακοῦ συστηματικοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου βυζαντινολόγου ἐπιστήμονος, αἰοδίου *Karl Krumbacher*. Ἐπίσης, ὁ σ. ἀναφέρει ὅτι τὸ ἔργον του ἀποτελεῖ καὶ οἰονεὶ συνέχειαν καὶ συμπλήρωσιν τῶν πρότερον δημοσιευθέντων ἔργων τοῦ γνωστοῦ βυζαντινολόγου τοῦ Μονάχου *Hans-Georg Beck*, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich καὶ Geschichte der byzantinischen Volksliteratur*. Ὁ *Hunger* ἔθεσεν ὡς σκοπὸν, ὅπως ἐκθέσῃ συστηματικῶς τὸ τεράστιον ὕλικὸν τῶν κειμένων τῆς ἀττικῆς θύραθεν Γραμματείας, πέραν τῶν ἀνωτέρω βασικῶν ἔργων, ἅτινα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς ἐκκινήσεώς του.

3. Διὰ νὰ κατανοηθῇ ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ ἔργου, παρέχομεν ἀναλυτικῶς τὸν Πίνακα τῶν περιεχομένων. Τόμος Πρῶτος: Μετὰ τὸν Πρόλογον, τὴν διὰ συντομογραφιῶν ἐπισημαινομένην σπουδαιότεραν βιβλιογραφίαν καὶ τὴν Εἰσαγωγὴν, ἀκολουθοῦν 5 κεφ., περιλαμβάνοντα: Φιλοσοφίαν. Ἐξετάζονται: 1. Φιλοσοφία, φιλόσοφος, φιλοσοφεῖν. Συνέχεια καὶ νεωτερικὴ ἐν τῇ θεωρήσει τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων ἢ ὅρων ἐρμηνεία. 2. Πλατωνισμὸς καὶ Ἀριστοτελισμὸς ἐν Βυζαντίῳ. 3. Φιλοσοφία καὶ Θεολογία. Ὁ Χριστιανικὸς Ἀνθρωπισμὸς.— Βιβλιογραφία: Γενικὴ καὶ μονογραφιῶν. Ἐκδόσεις κειμένων. Δευτερεύουσα βιβλιογραφία. Κεφ. δεύτερον: Ρητορικὴ: 1. Ἱστορία καὶ χρήσις τῆς Ρητορικῆς ἐν Βυζαντίῳ. 2. Θεωρία τῆς Ρητορικῆς. 3. Ρητορικὴ πρᾶξις: α) Προγυμνάσματα καὶ ἕτεροι πρὸς ἄσκησιν λόγοι, β) ἐγκώμια, γ) ἐπιτάφιοι καὶ μονωδίαί, δ) Ἑτεροὶ ἐπίκαιροι λόγοι, ε) παραινετικοὶ λόγοι ἡγεμόνων, στ) αὐτοβιογραφίαι καὶ ζ) ἐκφράσεις.— Βιβλιογρ.: Γενικὴ καὶ μονογραφίαι. Ἐκδόσεις κειμένων. Δευτερεύουσα (βοηθητικὴ) βιβλιογρ.— Κεφ. τρίτον: Ἐπιστολογραφία: 1. Θεωρία τῆς ἐπιστολῆς. 2. Τύποι τῆς ἐπιστολῆς. 3. Ρητορικὴ καὶ μίμησις. 4. Χαρακτηρισμὸς τῆς βυζαντινῆς ἐπιστολῆς. Βιβλιογρ.— Κεφ. τέταρτον: 1. Ἱστοριογραφία καὶ χρονογραφία. 2. Χρονογραφίαι ὡς γραμματεία τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. 3. Ἀρχαία βυζαντινὴ ἱστοριογραφία. 4. Ἱστοριογραφία καὶ Χρονογραφία ἀπὸ τοῦ 7ου αἰ. μέχρι τῆς λατινοκρατίας. 5. Μεταγενεστέρα βυζαν-

τινὴ Ἱστοριογραφία καὶ Χρονογραφία. — Κ ε φ. π έ μ π τ ο ν : Γ ε ω γ ρ α -
φ ί α : 1. Ἀρχαία Γεωγραφία καὶ βυζαντινὴ εἰκὼν τοῦ κόσμου (οἰκουμένης).
2. Χαρτογραφία. 3. Γεωγραφικὴ γραμματεία ἐν Βυζαντίῳ: α) Ἐγχειρίδια, Λεξικά,
Σχόλια κ.λπ. β) Ἐκφράσεις καὶ γεωγραφικά εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῆς γραμματείας.
— Βιβλιογρ. ὡς καὶ προηγουμένως.

Τ ό μ ο ς δ ε ὑ τ ε ρ ο ς : Κ ε φ. σ τ' : Φιλολογία: 1. Ἡ θέσις τῆς φιλο-
λογίας ἐν Βυζαντίῳ. 2. Αἱ στοιχειώδεις προϋποθέσεις τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας:
α) Ἀρχαία γραμματική, β) ὀρθογραφία, γ) ἐπιμερισμοὶ καὶ σχεδιογραφία, δ) δια-
λεκτική, ε) Λεξικά, στ) Μετρική. 3. Ἐκδ. κειμένων καὶ σχόλια ἀρχαίων συγγρα-
φῶν. Βιβλιογρ. Κ ε φ. έ β δ ο μ ο ν : 1. Ποίησις καὶ πεζογραφία. 2. Ἀπὸ τὴν
προσφωδιακὴν εἰς τὴν τονικὴν μετρικὴν. 3. Συμπλήματα καὶ ποιητικὰ παίγνια.
4. Τὰ ἀρχαῖα εἶδη ποιήσεως καὶ ἡ τύχη (ἐξέλιξις) τούτων ἐν Βυζαντίῳ: α) Ἐπικά
(μυθολογικαὶ ποιήσεις καὶ ἐκφράσεις. Ἱστορικὸν ἔπος. Διδακτικὸν ἔπος. Ρομαν-
τικὴ ποίησις). β) Ποιήσεις ὑπὸ «δραματικὴν» μορφήν (Σάτυρα), γ) Λυρική ποίη-
σις καὶ ἐπιγράμματα. — Βιβλιογρ. Κ ε φ. ὅ γ δ ο ο ν : Μουσική: 1. Διδακτικὰ
ἔργα τῆς κλασσικῆς - βυζαντινῆς μουσικῆς. 2. Διδακτικὰ ἔργα τῆς βυζαντινῆς
ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. — Βιβλιογρ. Κ ε φ. έ ν α τ ο ν : Μαθηματικά καὶ ἀστρο-
νομία (ἀστρολογία): 1. Οἱ πρῶτοι βυζαντινοὶ αἰῶνες. 2. Ἡ μεσαία βυζαντινὴ
ἐποχή. 3. Ἡ ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων. Βιβλιογρ. Κ ε φ. δ έ κ α τ ο ν : Φυσικαὶ
ἐπιστήμαι: 1. Ζωολογία. 2. Βοτανική. 3. Μεταλλειολογία. 4. Ἀλχημεία. Βιβλ.
Κ ε φ. έ ν δ έ γ α τ ο ν : Ἱατρική: 1. Ἡ ἀρχαία κληρονομία. 2. Οἱ πρῶτοι βυ-
ζαντινοὶ αἰῶνες. 3. Αἱ μεταγενέστεραι ἐποχαί. — Βιβλ. — Κ ε φ. δ ω δ έ κ α τ ο ν :
Ἡ πολεμικὴ ἐπιστήμη. Βιβλ. — Κ ε φ. δ έ κ α τ ο ν τ ρ ί τ ο ν : Ἡ Νομικὴ καὶ
τοῦ δικαίου γραμματεία. Ἐξετάζεται εἰς ἐκτενὴ κεφ. ἢ κατὰ τὰς διαφόρους ἐπο-
χὰς ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ μέχρι πέρας τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ περαιτέρω ἀναβίω-
σις τῆς Νομικῆς. Βιβλ. — Ἐν τέλει Πίνακες: α) Τῶν χειρογράφων, ἅτινα σημειοῦν-
ται ἐν τῷ ἔργῳ, β) Συγγραφέων ἀρχαίων καὶ βυζαντινῶν καὶ γ) Συγγραφέων
βοηθητικῆς βιβλιογρ.

4. Διεξερχόμενος πᾶς τις καὶ μόνον τὸν ἀναλυτικὸν Πίνακα τῶν περιεχομέ-
νων, ἀντιλαμβάνεται παρενθὺς τὴν σπουδαιότητα τῶν θεμάτων. Πρώτη ἀναγνώ-
ρισις τοῦ μελετητοῦ τοῦ ἔργου εἶναι ἡ μετὰ βαθείας κρίσεως ὑπερπήδησις ὑπὸ τοῦ
σ. τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων δυσχερειῶν καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀντιμετώπισις τῶν πολ-
λαπλῶν προβλημάτων, ἅτινα ἐξ ὑπ' ἀρχῆς συνήντησε. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ
λεχθῇ ὅτι κάθε κεφ. ἀπετέλει διὰ τὸν σ. δέσμην ἀλληλεξαρτήτων προβλημάτων,
οἷα π.χ. τῶν πηγῶν, τῆς ἐκ τούτων ἐξαρτήσεως τῶν Βυζαντινῶν, τῆς ὑπ' αὐτῶν

μιμήσεως ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ἐκφράσεως, τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ὑφολογικῇ χρήσει τῆς ἀττικιστοῦσης τούτων γλώσσης, τῆς ὑπερβολῆς τῶν ρητορικῶν ἐκφράσεων, τῶν περιττολογιῶν, τῶν κολακευτικῶν διαθέσεων εἰς τὰ ἀφιερωτικά ἰδίᾳ ἐγκώμια τῶν ἡγεμόνων. Ὁ σ. ὤφειλε σὺν τούτοις νὰ ἐλέγξῃ τὴν κριτικὴν ἱκανότητα τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, τὴν φιλαλήθειαν τούτων ἐν τῇ διατυπώσει τῶν τε γεγονότων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους πράξεων τῶν προσώπων καὶ γενικῶς νὰ λύσῃ ἀναρίθμητα ἄλλα προβλήματα. Ὁμολογουμένως θαυμάζει ὁ ἀναγνώστης πῶς κατώρθωσεν ὁ σ. νὰ δαμάσῃ τὸ πολυσύνθετον ὕλικόν του, ὥστε μὲ σπανίαν εὐθυκρισίαν, ὅσον καὶ πολυμάθειαν, νὰ δυνηθῇ νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἐν ἔργον τηλικαύτης εὐρύτητος. Ἡ πολυμάθεια, ἡ εὐθυκρισία καὶ ἡ ἀριωτάτη βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις εἰς τὰ ἐπὶ μέρους θέματα, προσέδωκαν εἰς τὸν σ. τὸν ἀσφαλῆ ἐπιβεβαιωτικὸν ὀπισμὸν πρὸς κατοχύρωσιν τῶν θέσεών του.

5. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ κριτικὴν ἐρμηνείαν τῆς θύραθεν ἀττικῆς βυζαντινῆς Γραμματείας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων στοιχείων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Τὸ ἄφθονον βιβλιογραφικὸν ὕλικόν κατώρθωσεν ὁ σ. νὰ χρησιμοποιήσῃ μὲ τὴν διακρίνουσαν τοῦτον κριτικὴν δεξιότητιαν, πρὸς τεκμηρίωσιν τῶν θέσεών του. Συμπυκνωμένη, ἀλλὰ μὴδὲν παραλείπουσα ἑκθεσις ἐκάστου κεφαλαίου. Μετ' ἰδιαίτερον ἐνδιαφέροντος ἐμελέτησα τὸ πρῶτον κεφ. τοῦ πρώτου τόμου, ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν εἰδικὸν τῶν διαφορόντων μου κλάδον. Καὶ ἐθαύμασα τὴν σαφήνειαν, τὴν ἀκρίβειαν, τὴν πληρότητα ἐν τῇ περιεκτικότητι τῆς ἐκθέσεως καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς ἐρμηνείας τῶν ὅρων, κατὰ τὰς ἐναλλασσομένας σὺν τῷ χρόνῳ ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐννοιῶν κατὰ τὴν ἐξελεκτικὴν περιοδὸν τῆς βυζαντινῆς σκέψεως. Βεβαίως θὰ ἡδύνατο ὁ εἰδικὸς νὰ προσαγάγῃ ἀφθονωτέραν ὕλην καὶ διὰ πλείστων ἄλλων σχετικῶν χωρίων διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ἰδίᾳ συγγραφέων. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν τὸ νέον θὰ ἡδύνατο νὰ προσκομίσῃ διορθωτικὸν τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ σ. ἐρμηνειῶν. Ἡ ἀφθονία τῶν εἰδικῶν μελετῶν, αἵτινες σημειοῦνται ἐν τῇ ἐν τέλει ἐκάστου κεφ. παρατιθεμένη βιβλιογραφία, ἐνημερώνει τὸν μελετητὴν πρὸς διεύρυνσιν ἐπιθυμητῆς τυχὸν ἐνασχολήσεώς του περὶ τὸ θέμα.

6. Ἐν κατακλείδι ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω μίαν εὐχὴν. Ἐν τῇ «Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῇ» ἐξεδόθησαν πολλοὶ πρωτότυποι, ἀλλὰ καὶ ἐκ μεταφράσεως ἐπιστημονικαὶ μελέται. Π. χ. ἡ «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» τοῦ Karl Krumbacher κατὰ μετάφρασιν τοῦ Γ. Σωτηριάδου, ὅπως καὶ πλείστοι ἄλλαι ἀμέσου ἐνδιαφέροντος διὰ τοὺς Ἕλληνας. Εὐχομαι λοιπόν, ὅπως εὐρεθῇ ὁ ἀρμόδιος καὶ δόκιμος ἐπιστῆμων γλωσσομαθὴς διὰ νὰ ἐξελληνίσῃ χάριν τοῦ εὐρυτέρου ἀναγνω-

στικοῦ κοινοῦ τὸ ἀνὰ χεῖρας πολύτιμον ἔργον τοῦ Herbert Hunger, ὡς καὶ τὸ ἔργον τοῦ Hans-Georg Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959, ἀμφότερα τῆς αὐτῆς σειρᾶς τοῦ Handbuch der Altertumswissenschaft - Byzantinisches Handbuch II, 1 καὶ 5. Ἐπιθυμῶ ἐπίσης νὰ προτείνω, ὅπως ἡ ἡμετέρα Ἀκαδημία ἀθλοθετήσῃ ἢ ἀναθέσῃ τὴν μετάφρασιν σπουδαίων ἔργων Δυτικῶν ἐπιστημόνων, ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα γενικώτερον, μεγίστης δὲ ὠφελιμότητος διὰ τοὺς νέους σπουδαστὰς εἰδικώτερον.